

Для вербального втілення політичного дискурсу сучасної України характерні формування нової стилістичної норми, постійне й динамічне оформлення політичного словника, яскрава метафоризація та контрастність політичної мови, широке використання розмовно-зниженої лексики, деспеціалізація термінів і водночас тенденція до їх стандартизації, активізація запозичень (особливо – з англійської мови), змістова невизначеність, неоднозначність, спричинена як семантичними, так і прагматичними чинниками.

Демократизм українського інформаційного простору повинен виявлятися в дискурсивному акумулюванні громадського інтелекту в ЗМК.

1. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики). К., 2002. 2. Стехіна В. М. Політичний дискурс як засіб комунікації // Зб. наук. пр. викладачів ВПІ НТУУ «КПІ», присвячених пам'яті проф. Р. Г. Іванченка. К., 2005. 3. Стехіна В. М. Феномен молодіжного жаргону у практиці викладання сучасної російської мови // Мова і культура. Проблеми гуманізації навчання і культурологічний підхід до методики викладання мови і літератури. Вип. 4. Т. 5. Ч. 2. К., 2002. С. 70 – 74.

УДК 070 : 352.075 : 351.95 : 316.48 (477.83 – 2)

О. В. Уліцка

ТЕКСТУАЛЬНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНФЛІКТУ: ФОРМОТВОРЧІ ЧИННИКИ (на матеріалах сучасної преси)

Присутність конфлікту на сторінках друкованих медіа є не тільки неминучим, а й позитивним фактором поступу суспільства. Конфліктні процеси, відображені у ЗМІ, стають предметом обговорення й аналізу в широкому колі громадськості. Звідси – важливість вивчення ролі преси в суспільстві через представлення читацькій аудиторії конфліктогенних ситуацій, пов'язаних з діяльністю органів влади.

Теоретична й практична актуальність дослідження зазначеної проблематики визначається також завданням формування державної служби як сучасного державно-правового інституту. Можливості успішного поступу України значною мірою зумовлюються здатністю органів влади керувати соціально-політичними конфліктами. Цілком можливо, що саме мас-медіа здатні запропонувати владі оптимальний варіант дій у конфлікті, оскільки вони розглядають суспільні суперечності під іншим кутом, часто недоступним для владних структур. Позиція ЗМІ посилюється тим, що влада потребує нового бачення, об'єктивної оцінки власних дій, творчих ідей та пропозицій.

У даній статті з'ясовується взаємопов'язаність конфлікту як складного соціально-психологічного явища з такими формотворчими характеристиками журналістських творів, як жанр, сюжет, композиція, стилістичні засоби.

До публікації залучено напрацювання українських і зарубіжних науковців, які вивчали окремі складові відображення конфліктності засобами масової інформації. Варто відзначити розробки В. Горохова [1], О. Гриценко [2], В. Здоровеги [3], В. Іванова [4, 7], І. Михайлина [6], А. Москаленка [7], І. Паславського [8], О. Порфімович [5], Г. Почепцова [9], Д. Прилюка [10, 11], В. Різуна [12, 13], Ю. Фінклера [14], В. Шкляра [2, 15], І. Шукурова [16] та інших.

У сучасній пресі пошук оптимального варіанту в широкому діапазоні жанрів залежить насамперед від якісних характеристик конфронтації. Якщо перед читачами – очевидне, рельєфне зіткнення інтересів чи ідей, то у таких випадках порівняно легко оцінювати і робити висновки. При вивченні подібних «простих» колізій газети зазвичай утримують цент уваги на визначенні суті протиборства й найважливіших аспектів конфліктності – передусім причин та умов перебігу, або ж просто обмежуються констатацією конфлікту з називанням чи навіть без називання його учасників і причин виникнення. Найпоширенішими варіантами жанрового оформлення очевидного і зрозумілого конфлікту є замітка та кореспонденція.

Значній частині поданих у пресі конфліктних процесів притаманна така визначальна риса, як видовищність. Це насамперед акції протестного характеру – пікети, страйки, маніфестації, голодовки тощо. Зазначені колізії висвітлюються пресою, як правило, у репортажній формі. Звертання до цього жанру дозволяє досягти майже кінематографічної наочності конфлікту.

Проте, як переконає досвід, далеко не в кожному випадку легко робити висновки. Хитромудре переплетіння, паралельність чи тимчасовий збіг протилежних або й несумісних інтересів осіб чи груп інколи заважають журналістові «розібрати» заплутаний клубок стосунків і з'ясувати, які з них породили конфліктну взаємодію, яка її соціальна спрямованість

У тих випадках, коли об'єктом публікацій стає колізія, котра потребує глибокого опрацювання, журналісти шукають резерви у журналістському розслідуванні, коментарі, статті.

Однак характер журналістського дослідження конфліктності залежить не тільки від якості конфліктного процесу, а й від його кількісних характеристик. Так, одномоментне зіткнення, що швидко залагоджується, стане темою публікації якогось одного жанру. А часті однотипні, довготривалі чи навіть затяжні конфлікти вимагають залучення різних жанрових форм. Таке жанрове розмаїття дасть можливість здійснити більш детальний аналіз явища, вивчити його з різних сторін.

Іншим виразним жанротворчим фактором у творах конфліктної тематики є склад реальних і потенційних учасників конфлікту. До поширених прийомів жанрового оформлення конфлікту з очевидною увагою до опонентів належать звіт, інтерв'ю, листи читачів.

Характерним для ЗМІ є використання синтезованих жанрів на основі поєднання кореспонденції зі звітом, замітки зі звітом, кореспонденції або замітки з елементами репортажу чи інтерв'ю. Елементи репортажу використовуються для показу окремих епізодів конфлікту й створення в читача ефекту присутності. Їх наявність у тексті підтверджує, що журналіст насправді бачив усе на власні очі й тому має право на персональне трактування конфлікту. Елементи інтерв'ю можуть вводитися для з'ясування нюансів протиборства у компетентної особи – учасника конфлікту або посередника.

Помітний синтез жанрів також з огляду на суб'єктивізацію газетних виступів. Надзвичайно урізноманітнилися кореспонденція та замітка за рахунок включення елементів з живих, персоналізованих жанрів.

Очевидно, що жанри творів конфліктної тематики відзначаються, з одного боку, тенденцією до інформативності, з другого, – особистісною тенденцією.

Важливою характеристикою дослідження конфліктів, висвітлених у пресі, є діалогізація процесу спілкування з читацькою аудиторією. Про це свідчать розширені інтерв'ю, листи читачів, «прямі лінії», дискусії в редакції з приводу важливих конфліктних подій.

Отже, конфлікт не можна вважати приналежністю окремих жанрів. Можна стверджувати лише про поширення того чи іншого жанру при відображенні конфліктів. Останні належать рівною мірою усім, відрізняючись характером подання. Однак помічено жанрові вподобання сучасної преси: найчастіше про конфлікти йдеться в інформаційних матеріалах. Перерозподіл у бік інформаційних жанрів продиктований великою кількістю конфліктів у суспільному житті, гостротою подій, потребою їх точного, швидкого й зрозумілого висвітлення.

Своєрідність конфлікту як складного соціально-психологічного явища виявляється у журналістському творі на сюжетному й композиційному рівнях. Сюжетна і композиційна структура творів будується, з одного боку, за законами адекватного відображення конфліктного процесу, з другого, – продукується авторським баченням. Інакше кажучи, конфлікт як об'єкт газетної публікації пізнається в принципово різному русі: динаміці конфліктної взаємодії, ході журналістського дослідження конфронтації, в аналітичному поділі конфлікту на елементи, аналізі фактичних даних, побудові висновків, актуалізації яскравої деталі, авторському втручанні в ситуацію.

У творах, що подають динаміку конфлікту або хід дослідження його журналістом, автори вдаються до хронологічно послідовного показу подій та викладення авторських думок. Сюжет таким чином найорганічніше відповідає життєвому матеріалу і найвиразніше оформляє зміст. Він також упорядковує структуру твору, відіграє помітну роль у самому творчому процесі, допомагаючи автору досягти цілісності та динамічності відображення.

Проте нерідко сюжет газетного твору зумовлює не динаміка відображеної конфліктної події, а роль автора публікації. Присутність автора може урізноманітнюватися такими його діями, як вихід на місце події, бесіда з конфліктуючими, залучення арбітрів тощо. Автор може виступати як спостерігач, дослідник, учасник конфліктної події, співрозмовник опонентів і читача. Усі ці ракурси прямо впливають на сюжетні особливості творів.

Натомість, у тих випадках, коли немає реального розгортання протистояння, конфлікт як об'єкт газетної публікації пізнається в іншому русі: в аналітичному поділі конфлікту на елементи. Роль сюжету при висвітленні подібних конфліктних подій зменшується, тут є підстави стверджувати про використання у журналістських творах певних елементів сюжету.

За рахунок послаблення сюжету в журналістських творах зростає роль композиції, покликаної логічно струнко подати точки зору конфліктуючих сторін, аргументи інших зацікавлених суб'єктів, авторське бачення протистояння. Дуже чітко це спостерігається в затяжних і складних конфліктних процесах. Газетні публікації, тематично об'єднані одним конфліктом, відображають його не прямолінійно, а маневруючи – то акцентуючи увагу на певних характеристиках, то відхиляючись від них. Це дає змогу не тільки глибше розкрити зміст суперечності, а й подати конфлікт через найбільш суттєві стадії чи найважливіші характеристики, причому в певній послідовності фактів та міркувань і з «потрібними» акцентами.

Особливо вдалими й органічними для творів конфліктної тематики є пошук виразної композиції на шляху паралельного викладу. Цьому особливо сприяє біполярність конфлікту: паралельний виклад вдало оголює поляризацію сил та випукло унаочнює ключові розходження.

Стилістичними особливостями газетних виступів конфліктної тематики є збільшення потенціалу емоційно-оцінних засобів за рахунок звернення до розмовних тенденцій у лексиці та синтаксисі. Спостерігається відхід від книжності та офіційності газетної мови, активно використовуються розмовні, просторічні засоби і жаргони, актуалізація фразеологізмів. Преса демонструє стильову лібералізацію, толерантність газетно-публіцистичної норми до нелітературної лексики. Присутність розмовної

тенденції у синтаксисі вловлюється у застосуванні еліптичних речень, сегментації, парцеляції, емоційних пауз.

Виважене використання розмовних елементів у лексиці та синтаксисі газет слугує ефективному ознайомленню аудиторії з конфліктами у владних органах – сфері, яка значною мірою закрита для загалу. Поєднання суспільно-політичних понять й елементів розмовного стилю допомагає читачеві відкривати для себе серйозні конфліктні теми, а їхня експресивна поляризованість приваблює і підтримує увагу.

Присутність художньо-образних засобів у творах конфліктної тематики визначається активним використанням метафор. Показовими виглядають джерела метафоризації конфліктів: матеріал залучається із сфер, звернення до яких уже викликає оцінний ефект. Продуктивними галузями поповнення газетних метафор є військова та спортивна термінологія.

Як важливий резерв розвитку газетної конфліктології слід, на нашу думку, розглядати посилення аналітизму журналістики за рахунок поглиблення компетентності газетних виступів, залучення авторитетів і фахівців, оптимізації композиційних характеристик журналістських текстів, розвитку політекстів (так званих «круглих столів»), що відображають різні погляди на актуальні конфліктні процеси.

1. Горохов В. М. Основы журналистского мастерства. М., 1989.
2. Гриценко О. М., Шкляр В. І. Преса і політика: проблеми, концепції, досвід / КНУ ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. К., 2000.
3. Здорова В. Й. Теорія і методика журналістської творчості. 2-е вид., перероб. і допов. Л., 2004.
4. Іванов В. Ф. Політична боротьба у дзеркалі мас-медіа // Інформаційна сфера як духовне явище. К., 1999.
5. Методичні рекомендації для самостійної підготовки студентів з навчального курсу «Конфліктологія» / КНУ ім. Т. Шевченка / О. Л. Порфімович. К., 2001.
6. Михайлин І. Л. Основы журналистики. Вид. 3-є, доп. і поліпш. К., 2002.
7. Москаленко А. З., Губерський Л. В., Іванов В. Ф. Основы масово-информационной деятельности / КНУ ім. Т. Шевченка. К., 1999.
8. Паславський І. І. Засоби масової інформації в політичній системі демократичного суспільства // 36. пр. кафедри укр. преси. Л., 1996. Вип. 2. С. 49 – 56.
9. Почепцов Г. Г. Информационные войны. М.; К., 2001.
10. Прилюк Д. М. Теорія і практика журналістської творчості: Проблеми майстерності. К., 1983.
11. Прилюк Д. М. Проблеми теорії публіцистики (архітектоніка твору): Лекція // Наукові записки Ін-ту журналістики. К., 2002. Т. 6. С. 9 – 36.
12. Різун В. В. Маси / КНУ ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. К., 2003.
13. Різун В. В. Штрихи до наукового портрета Д. М. Прилюка // Наукові записки Ін-ту журналістики. К., 2002. Т. 6. С. 37 – 52.
14. Фінклер Ю. Е. Мас-медіа та влада: Технологія взаємин / КНУ ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. Л., 2003.
15. Шкляр В. І. Мас-медіа і виклики нового століття. К., 2003.
16. Шукуров І. Ш. Невзирая на лица...: Конфликт в сатирической публицистике. М., 1988.